

ROZDZIAŁ ÓSMY

Styl filozofów

Styl Kołakowskiego, Skargi i Tischnera wielokrotnie był doceniany przez recenzentów i badaczy ich twórczości. Z pewnością wypracowanie własnego języka oraz wyśmienite poruszanie się w różnych rejestrach stylistycznych stało się jedną z przyczyn pozaprofesjonalnej popularności tej trójki.

Badanie stylu tekstu filozoficznego to nie tylko czysto formalna refleksja nad sposobem użycia języka przez filozofów, ale także ocena ich stosunku do języka jako takiego i jego roli we własnej twórczości, stosunku do czytelników, ale i do własnych wypowiedzi, wreszcie to także szukanie filozoficznego zaplecza myśliciela. Styl to wreszcie wyraźny ślad podmiotowości, jego kształtowanie, szczególnie w opozycji do dyskursu filozoficznego, może być formą budowania własnej tożsamości¹.

Kwestia stylu pisarstwa filozofów wyraźnie pojawiła się w polu zainteresowań humanistów w latach sześćdziesiątych wraz z językowym zwrotem w humanistyce². Narzędzi do jego badania dostarczył pierwotnie formalizm, ale same analizy pojawiły się szerzej za sprawą poststrukturalizmu, skupiającego się na retoryczności tekstu. Ową retoryczność często sprowadzano do perswazyjności dzieła filozoficznego oraz jego nieuchronnej nieprzezroczystości skutkującej ostateczną nierozstrzygalnością przekazu³.

Nie jest moim celem badanie pod tym względem tekstów omawianych tu filozofów. Nie zamierzam także w krótkim rozdziale przedstawić spójnej i syntetycznej wizji stylu filozoficznego. Można zresztą mieć wątpliwości, czy możliwe jest stworzenie takiego opisu, bowiem nawet istniejące prace poświęcone temu zagadnieniu, choć bardzo wartościowe, ujmują także tylko niektóre jego aspekty. To prace poświęcone zwykle retoryce tekstów filozoficznych (na przykład Paula de Mana), kwestiom kompozycji i konstrukcji argumentacji (na przykład Claudii Brodsky-Lacour), wybranym tropom, najczęściej metaforom (na przykład Stephena Peppera). Także Berel

Lang, który poświęcił kilka prac stylowi filozoficznemu, w swoim najważniejszym dziele na ten temat (*The Anatomy of Philosophical Style*) skupił się głównie na ogólnych kwestiach literackich aspektów filozofii, a w szczegółowych partiach najwięcej pisze o ironii, gatunkach bądź przeprowadza analizy wybranych zjawisk u różnych filozofów.

Na potrzeby poniższych rozróżnień używać będę określenia „filozoficzny styl akademicki”, obecny w tekstach akademickiego specjalistycznego dyskursu filozofii, który zdefiniować można jako odmianę dyskursu naukowego. Ujęte modelowo, a zatem dość abstrakcyjnie, cechy stylu naukowego to: 1. dążenie do obiektywizmu i pisania prawdy; 2. dominacja funkcji poznawczej języka; 3. dążenie do jednoznaczności przekazu; 4. dominacja asercji w zakresie modalności; 5. daleko idąca intertekstowość związana z wymogiem informowania o stanie badań. Tekst naukowy wymaga wysokiego stopnia spójności przekazu⁴. Gwarancją jednoznaczności i obiektywizmu jest w dużej mierze terminologia, którą będę traktował jako najważniejszy sygnał obecności stylu naukowego, rozbudowana składnia zaś powinna sprzyjać spójności przekazu. Dyskurs filozoficzny, nawet w akademickiej odmianie, nie podlega aż tak ścisłym rygorom, które różnią się także w zależności od przyjętej metody, niemniej w ograniczonym zakresie powyższe cechy także odnaleźć można w omawianych przeze mnie tekstach akademickich.

Chciałbym poniżej przyjrzeć się kilku wybranym cechom stylu omawianych filozofów w ich różnorodnych tekstach. Cechom dwójakiego rodzaju: po pierwsze tym, które pojawiają się w dziełach wszystkich analizowanych tu myślicieli, ale są inaczej realizowane ze względu na odmienną orientację metodologiczną piszących, swoisty etap twórczości lub po prostu inny temperament pisarski. Po drugie – indywidualnym cechom stylu, które także mogą mieć źródła w określonych zewnętrznych inspiracjach, ale jednak stanowią w określonym zestawieniu o niepowtarzalności stylistycznej i oryginalności pisarskiej. Spośród pierwszych cech na szczególną uwagę, jak sądzę, zasługują te, które wynikają ze związków między stylem a metodą filozoficzną, a także metaforyka i częściowo związane z nią słowa kluczowe, różne odmiany pytań retorycznych i parentez. Na styl wpływa także swoisty rodzaj asekuracyjności wywodu,